

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τρίτο τμήμα)

της 9ης Νοεμβρίου 2016*

«Προδικαστική παραπομπή — Οδηγία 2008/48/EK — Προστασία των καταναλωτών — Συμβάσεις καταναλωτικής πίστωσης — Άρθρο 1, άρθρο 3, στοιχείο ιγ', άρθρο 10, παράγραφοι 1 και 2, άρθρο 22, παράγραφος 1, και άρθρο 23 — Ερμηνεία του όρου “εγγράφως” και της φράσεως “επί άλλου σταθερού μέσου” — Σύμβαση παραπέμπουσα σε άλλο έγγραφο — Απαίτηση περί “εγγράφου τύπου” κατά το εθνικό δίκαιο — Μνεία των απαιτούμενων στοιχείων μέσω παραπομπής σε αντικειμενικές παραμέτρους — Στοιχεία τα οποία πρέπει να μνημονεύονται σε σύμβαση πιστώσεως που έχει σταθερή διάρκεια — Συνέπειες της ελλείψεως των υποχρεωτικών πληροφοριών — Αναλογικότητα»

Στην υπόθεση C-42/15,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Okresný súd Dunajská Streda (πρωτοδικείο Dunajská Streda, Σλοβακία) με απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2014, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 2 Φεβρουαρίου 2015, στο πλαίσιο της δίκης

Home Credit Slovakia a.s.

κατά

Klára Bírónová,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τρίτο τμήμα),

συγκείμενο από τους L. Bay Larsen, πρόεδρο τμήματος, M. Βηλαρά, J. Malenovský, M. Safjan (εισηγητή) και D. Šváby, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: E. Sharpston

γραμματέας: M. Aleksejev, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 24ης Φεβρουαρίου 2016,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η Σλοβακική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την B. Ricziονά,
- η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον T. Henze και τη J. Kemper,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από την G. Goddin και τον A. Tokár,

* Γλώσσα διαδικασίας: η σλοβακική.

αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις της κατά τη συνεδρίαση της 9ης Ιουνίου 2016,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 1, του άρθρου 3, στοιχείο ιγ', του άρθρου 10, παράγραφοι 1 και 2, του άρθρου 22, παράγραφος 1, και του άρθρου 23 της οδηγίας 2008/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2008, για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστωσης και την κατάργηση της οδηγίας 87/102/ΕΟΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2008, L 133, σ. 66, και διορθωτικά ΕΕ 2009, L 207, σ. 14· ΕΕ 2010, L 199, σ. 40· ΕΕ 2011, L 234, σ. 46, και ΕΕ 2015, L 36, σ. 15).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της Home Credit Slovakia a.s. και της Klára Bíróνιά σχετικά με αξίωση καταβολής χρηματικών ποσών τα οποία εξακολουθούσαν να οφείλονται στο πλαίσιο συμβάσεως δανείου που είχε χορηγήσει η εταιρία αυτή στη δεύτερη διάδικο και τα οποία η δανειολήπτρια αδυνατούσε να καταβάλει.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

- 3 Οι αιτιολογικές σκέψεις 7, 9, 10, 19, 30, 31 και 47 της οδηγίας 2008/48 έχουν ως εξής:
 - «(7) Για να διευκολυνθεί η δημιουργία εσωτερικής αγοράς στον τομέα της καταναλωτικής πίστης καθώς και η εύρυθμη λειτουργία της, απαιτείται να προβλεφθεί η θέσπιση εναρμονισμένου κοινοτικού πλαισίου σε ορισμένους βασικούς τομείς. [...]
- [...]
- (9) Για να εξασφαλισθεί υψηλό και ισοδύναμο επίπεδο προστασίας των συμφερόντων όλων των καταναλωτών της Κοινότητας και για να δημιουργηθεί γνήσια εσωτερική αγορά, χρειάζεται πλήρης εναρμόνιση. Επομένως, δεν θα πρέπει να επιτρέπεται στα κράτη μέλη να διατηρούν ή να εισάγουν εθνικές διατάξεις διαφορετικές από αυτές που καθορίζονται στην παρούσα οδηγία. Ωστόσο, ο περιορισμός αυτός θα πρέπει να ισχύει μόνον προκειμένου περί διατάξεων τις οποίες εναρμονίζει η παρούσα οδηγία. Όπου δεν υφίστανται τέτοιες εναρμονισμένες διατάξεις, τα κράτη μέλη θα πρέπει να παραμείνουν ελεύθερα να διατηρούν ή να εισάγουν εθνικές νομοθετικές ρυθμίσεις. [...]
- (10) Οι ορισμοί που περιέχονται στην παρούσα οδηγία καθορίζουν το εύρος της εναρμόνισης. Η υποχρέωση των κρατών μελών να εφαρμόζουν τις διατάξεις της παρούσας οδηγίας θα πρέπει, συνεπώς, να περιορίζεται στο πεδίο εφαρμογής της, όπως οριοθετείται από τους ορισμούς αυτούς. [...]
- [...]
- (19) Για να μπορεί ο καταναλωτής να λαμβάνει την απόφασή του με πλήρη γνώ[σ]η των πραγμάτων, θα πρέπει να του παρέχεται, πριν από τη σύναψη της σύμβασης πίστωσης, επαρκές ενημερωτικό υλικό, το οποίο ο καταναλωτής να έχει τη δυνατότητα να παίρνει μαζί του και να το μελετά, για τους όρους και το κόστος της πίστωσης και για τις υποχρεώσεις που αναλαμβάνει. [...]

[...]

- (30) Η παρούσα οδηγία δεν ρυθμίζει το δίκαιο των συμβάσεων που διέπει το κύρος των συμβάσεων πίστωσης. Κατά συνέπεια, σε αυτόν τον τομέα, τα κράτη μέλη μπορούν να διατηρούν ή να εισάγουν εθνικές διατάξεις σύμφωνες προς το κοινοτικό δίκαιο. Τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να προβαίνουν σε κανονιστική ρύθμιση του νομικού καθεστώτος της προσφερόμενης πιστωτικής σύμβασης, ειδικότερα ως προς το πότε πρέπει να γίνεται η σχετική προσφορά και για ποια περίοδο η προσφορά δεσμεύει τον πιστωτή. Εφόσον η προσφορά αυτή γίνεται ταυτόχρονα με την παροχή των –προ της σύναψης της σύμβασης– πληροφοριών που προβλέπει η παρούσα οδηγία, θα πρέπει να γίνεται, όπως και για κάθε πρόσθετη πληροφορία που επιθυμεί να παράσχει στον καταναλωτή ο πιστωτικός φορέας, σε χωριστό έγγραφο που μπορεί να επισυνάπτεται στις “τυποποιημένες ευρωπαϊκές πληροφορίες καταναλωτικής πίστης”.
- (31) Για να είναι σε θέση ο καταναλωτής να γνωρίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του στο πλαίσιο της σύμβασης πίστωσης, η σύμβαση θα πρέπει να περιέχει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες με τρόπο σαφή και ευσύνοπτο.

[...]

- (47) Τα κράτη μέλη θα πρέπει να καθορίσουν κανόνες για τις κυρώσεις που θα εφαρμόζονται στις παραβάσεις των εθνικών διατάξεων που θεσπίζονται δυνάμει της παρούσας οδηγίας και να εξασφαλίσουν την εφαρμογή τους. Η επιλογή των κυρώσεων εμπίπτει στη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών, και οι προβλεπόμενες κυρώσεις θα πρέπει να είναι αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές.»

- 4 Κατά το άρθρο 1 της οδηγίας αυτής, το οποίο φέρει τον τίτλο «Αντικείμενο»:

«Η παρούσα οδηγία έχει ως σκοπό την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών που διέπουν τις συμβάσεις πίστωσης με τους καταναλωτές.»

- 5 Το άρθρο 3 της εν λόγω οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ορισμοί», προβλέπει στο στοιχείο του ιγ' τα εξής:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, ισχύουν οι ακόλουθοι ορισμοί:

[...]

- ιγ) “σταθερό μέσο”: κάθε μέσο που επιτρέπει στον καταναλωτή να αποθηκεύει πληροφορίες απευθυνόμενες προσωπικά σε αυτόν, κατά τρόπο προσπελάσιμο για μελλοντική αναδρομή επί χρονικό διάστημα επαρκές για τους σκοπούς που εξυπηρετούν οι πληροφορίες και το οποίο επιτρέπει την ακριβή αναπαραγωγή των αποθηκευμένων πληροφοριών.»

- 6 Το άρθρο 10 της ίδιας οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Πληροφορίες που πρέπει να περιλαμβάνονται στη σύμβαση πίστωσης», ορίζει τα εξής:

«1. Οι συμβάσεις πίστωσης καταρτίζονται εγγράφως ή επί άλλου σταθερού μέσου.

Όλα τα συμβαλλόμενα μέρη λαμβάνουν από ένα αντίτυπο της σύμβασης πίστωσης. Το παρόν άρθρο ισχύει υπό την επιφύλαξη τυχόν εθνικών κανόνων όσον αφορά το κύρος της σύναψης συμβάσεων πίστωσης, οι οποίοι είναι σύμφωνοι προς το κοινοτικό δίκαιο.

2. Η σύμβαση πίστωσης πρέπει να προσδιορίζει, με τρόπο σαφή και ευσύνοπτο:

- α) τον τύπο πίστωσης·
- β) τα στοιχεία ταυτότητας και τις γεωγραφικές διευθύνσεις των συμβαλλομένων μερών καθώς και, κατά περίπτωση, τα στοιχεία ταυτότητας και τη γεωγραφική διεύθυνση του διαμεσολαβούντος μεσίτη πιστώσεων·
- γ) τη διάρκεια της σύμβασης πίστωσης·
- δ) το συνολικό ποσό της πίστωσης και τους όρους που διέπουν τις αναλήψεις·
- ε) στην περίπτωση πίστωσης υπό μορφή προθεσμιακής καταβολής για συγκεκριμένο αγαθό ή υπηρεσία ή στην περίπτωση συνδεδεμένων συμβάσεων πίστωσης, το αγαθό ή την υπηρεσία και την τιμή του τοις μετρητοίς·
- στ) το χρεωστικό επιτόκιο, τους όρους που διέπουν την εφαρμογή αυτού του επιτοκίου και, εφόσον είναι διαθέσιμα, κάθε δείκτη ή επιτόκιο αναφοράς που εφαρμόζεται στο αρχικό χρεωστικό επιτόκιο καθώς επίσης και τις περιόδους, τους όρους και τις διαδικασίες τροποποίησης του χρεωστικού επιτοκίου. Εάν ισχύουν διαφορετικά χρεωστικά επιτόκια υπό διαφορετικές συνθήκες, τις προαναφερθείσες πληροφορίες σχετικά με όλα τα ισχύοντα επιτόκια·
- ζ) το συνολικό ετήσιο πραγματικό επιτόκιο και το συνολικό ποσό που πρέπει να πληρώσει ο καταναλωτής, υπολογιζόμενο κατά τη στιγμή της σύναψης της σύμβασης πίστωσης· πρέπει να αναφέρονται όλα τα τεκμήρια που χρησιμοποιούνται για τον υπολογισμό του επιτοκίου αυτού·
- η) το ποσό, τον αριθμό και την περιοδικότητα των καταβολών που πρέπει να πραγματοποιηθούν από τον καταναλωτή και, κατά περίπτωση, τη σειρά με την οποία θα κατανεμηθούν οι δόσεις σε διάφορα τρέχοντα υπόλοιπα στα οποία εφαρμόζονται διαφορετικά χρεωστικά επιτόκια για τους σκοπούς της εξόφλησης·
- θ) σε περίπτωση εξόφλησης του κεφαλαίου σύμβασης πίστωσης που έχει σταθερή διάρκεια, το δικαίωμα του καταναλωτή να παραλαμβάνει, κατόπιν αιτήσεως και δωρεάν, οποτεδήποτε κατά τη διάρκεια της σύμβασης πίστωσης, κατάσταση λογαριασμού με τη μορφή πίνακα χρεολυσίων.

Ο πίνακας χρεολυσίων περιλαμβάνει τις απαιτούμενες καταβολές καθώς και τις περιόδους και τους όρους βάσει των οποίων πρέπει να καταβάλλονται τα ποσά αυτά· ο πίνακας περιλαμβάνει ανάλυση κάθε περιοδικής εξόφλησης, ούτως ώστε να εμφανίζονται: το αποσβεσθέν κεφάλαιο, ο τόκος που υπολογίζεται βάσει του χρεωστικού επιτοκίου και, κατά περίπτωση, οι συμπληρωματικές επιβαρύνσεις· εάν το επιτόκιο δεν είναι σταθερό ή εάν οι συμπληρωματικές επιβαρύνσεις βάσει της σύμβασης πίστωσης είναι μεταβλητές, στον πίνακα χρεολυσίων επισημαίνεται με σαφή και ευσύνοπτο τρόπο ότι τα δεδομένα του πίνακα αυτού ισχύουν μόνον έως ότου επέλθει η επόμενη μεταβολή του επιτοκίου ή των συμπληρωματικών επιβαρύνσεων κατά τα οριζόμενα στη σύμβαση πίστωσης·

- ι) εάν υπάρχει καταβολή εξόδων και τόκων χωρίς εξόφληση κεφαλαίου, κατάσταση των περιόδων και των όρων καταβολής τόκων και τυχόν σχετικών περιοδικών και μη περιοδικών δαπανών·
- ια) κατά περίπτωση, τις επιβαρύνσεις για την τήρηση ενός ή περισσότερων λογαριασμών στους οποίους να εγγράφονται τόσο οι καταβολές όσο και οι αναλήψεις, εκτός εάν είναι προαιρετικό το άνοιγμα λογαριασμού, τις επιβαρύνσεις για τη χρήση ενός μέσου πληρωμής τόσο για τις καταβολές όσο και για τις αναλήψεις, καθώς και κάθε άλλη επιβάρυνση που προκύπτει από τις συμβάσεις πίστωσης και τους όρους υπό τους οποίους μπορούν να τροποποιηθούν οι επιβαρύνσεις αυτές·

- ιβ) το εφαρμοστέο επιτόκιο υπερημερίας όπως ισχύει τη στιγμή της σύναψης της σύμβασης πίστωσης και τις ρυθμίσεις για την προσαρμογή του, και, κατά περίπτωση, τα έξοδα για αθέτηση καταβολής·
- ιγ) προειδοποίηση για τις συνέπειες της παράλειψης καταβολής·
- ιδ) κατά περίπτωση, ενημέρωση σχετικά με την επιβολή συμβολαιογραφικών τελών·
- ιε) τις τυχόν απαιτούμενες εγγυήσεις και ασφάλειες·
- ιστ) την ύπαρξη ή την απουσία δικαιώματος υπαναχώρησης, την περίοδο κατά τη διάρκεια της οποίας μπορεί να ασκηθεί και άλλους όρους που διέπουν την άσκησή του, συμπεριλαμβανομένων πληροφοριών σχετικά με την υποχρέωση του καταναλωτή να καταβάλει το αναληφθέν κεφάλαιο και τους τόκους σύμφωνα με το άρθρο 14, παράγραφος 3, στοιχείο β', και το ποσό των καταβλητέων τόκων σε ημερήσια βάση·
- ιζ) πληροφορίες για τα δικαιώματα που απορρέουν από το άρθρο 15 καθώς και για τους όρους άσκησης των δικαιωμάτων αυτών·
- ιη) το δικαίωμα πρόωρης εξόφλησης, τη διαδικασία πρόωρης εξόφλησης καθώς και, κατά περίπτωση, πληροφορίες σχετικά με το δικαίωμα αποζημίωσης του πιστωτικού φορέα και τον τρόπο καθορισμού της αποζημίωσης αυτής·
- ιθ) τη διαδικασία που πρέπει να ακολουθείται για την άσκηση του δικαιώματος καταγγελίας της σύμβασης πίστωσης·
- κ) την ύπαρξη ή μη εξωδικαστικών διαδικασιών και μηχανισμών επανόρθωσης υπέρ του καταναλωτή, σε περίπτωση δε που υπάρχουν, τις μεθόδους πρόσβασης σε αυτές·
- κα) εφόσον ισχύουν, άλλους συμβατικούς όρους και προϋποθέσεις·
- κβ) κατά περίπτωση, την ονομασία και τη διεύθυνση της αρμόδιας εποπτικής αρχής.

3. Όταν εφαρμόζεται η παράγραφος 2, στοιχείο θ', ο πιστωτικός φορέας διαθέτει στον καταναλωτή, δωρεάν και οποτεδήποτε κατά τη διάρκεια της σύμβασης πίστωσης, κατάσταση λογαριασμού με τη μορφή πίνακα χρεολυσίων.

4. Στην περίπτωση σύμβασης πίστωσης στο πλαίσιο της οποίας τα ποσά που καταβάλλει ο καταναλωτής δεν οδηγούν σε άμεση αντίστοιχη απόσβεση του συνολικού ποσού της πίστωσης, αλλά χρησιμοποιούνται για την ανασύσταση του κεφαλαίου κατά τις περιόδους και υπό τους όρους που προβλέπονται στη σύμβαση πίστωσης ή σε συμπληρωματική σύμβαση, οι πληροφορίες που παρέχονται πριν από τη σύναψη της σύμβασης σύμφωνα με την παράγραφο 2 περιλαμβάνουν σαφή και ευσύνοπτη δήλωση ότι αυτές οι συμβάσεις πίστωσης δεν προβλέπουν εγγύηση εξόφλησης του συνολικού ποσού της πίστωσης που αναλαμβάνεται, εκτός εάν δοθεί τέτοια εγγύηση.

[...]»

- 7 Το άρθρο 14 της οδηγίας 2008/48, το οποίο φέρει τον τίτλο «Δικαίωμα υπαναχώρησης», προβλέπει, στην παράγραφο του 1, τα εξής:

«Ο καταναλωτής διαθέτει προθεσμία δεκατεσσάρων ημερολογιακών ημερών για να υπαναχωρήσει από τη σύμβαση πίστωσης χωρίς να αναφέρει τους λόγους.

Η προθεσμία αυτή υπαναχώρησης αρχίζει:

- α) είτε την ημέρα σύναψης της σύμβασης πίστωσης· είτε
 - β) την ημέρα κατά την οποία ο καταναλωτής παραλαμβάνει τους όρους της σύμβασης και τις πληροφορίες κατά το άρθρο 10, εάν η ημέρα αυτή είναι μεταγενέστερη από την ημερομηνία στην οποία αναφέρεται το στοιχείο α' του παρόντος εδαφίου.»
- 8 Το άρθρο 22 της οδηγίας αυτής, το οποίο φέρει τον τίτλο «Εναρμόνιση και αναγκαστικός χαρακτήρας της παρούσας οδηγίας», ορίζει τα εξής:

«1. Καθόσον η παρούσα οδηγία περιέχει εναρμονισμένες διατάξεις, τα κράτη μέλη δεν μπορούν να διατηρούν ή να εισάγουν στο εθνικό τους δίκαιο διατάξεις που παρεκκλίνουν από αυτές που καθορίζονται στην παρούσα οδηγία.

[...]

3. Τα κράτη μέλη μεριμνούν επίσης ώστε οι διατάξεις που θεσπίζουν κατ' εφαρμογή της παρούσας οδηγίας να μην καταστρατηγούνται μέσω του τρόπου διατύπωσης των συμβάσεων, ιδίως με την ενσωμάτωση αναλήψεων ή συμβάσεων πίστωσης, που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της παρούσας οδηγίας, σε συμβάσεις πίστωσης ο χαρακτήρας ή ο σκοπός των οποίων θα επέτρεπε την αποφυγή της εφαρμογής της.

[...]»

- 9 Το άρθρο 23 της εν λόγω οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Κυρώσεις», προβλέπει ότι:
- «Τα κράτη μέλη θεσπίζουν τους κανόνες για τις κυρώσεις που επισύρουν οι παραβάσεις των εθνικών διατάξεων που θεσπίζονται δυνάμει της παρούσας οδηγίας και λαμβάνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για να εξασφαλίσουν την εφαρμογή των διατάξεων αυτών. Οι κυρώσεις που προβλέπονται εν προκειμένω πρέπει να είναι αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές.»
- 10 Το παράρτημα II της οδηγίας 2008/48, το οποίο αφορά τις «Τυποποιημένες ευρωπαϊκές πιστωτικές πληροφορίες», περιλαμβάνει στο σημείο του 2, που φέρει τον τίτλο «Περιγραφή των βασικών χαρακτηριστικών του πιστωτικού προϊόντος», καταχώριση υπό τον τίτλο «Δόσεις και, κατά περίπτωση, σειρά με την οποία θα κατανεμηθούν οι δόσεις». Στην καταχώριση αυτή αντιστοιχεί η ακόλουθη περιγραφή:

«Θα πρέπει να καταβάλετε τα εξής:

[Ποσό, αριθμός και συχνότητα των καταβολών στις οποίες θα προβεί ο καταναλωτής]

Οι τόκοι και/ή τα τέλη θα καταβληθούν ως εξής:».

Το σλοβακικό δίκαιο

- 11 O zákon č. 129/2010 Z. z. o spotrebitel'ských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (νόμος αριθ. 129/2010 περί συμβάσεων καταναλωτικής πίστωσης και λοιπών πιστώσεων και δανείων προς τους καταναλωτές και περί τροποποιήσεως ορισμένων άλλων νόμων), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης (στο εξής: νόμος 129/2010), σκοπεί να μεταφέρει στη σλοβακική έννομη τάξη την οδηγία 2008/48.

12 Κατά το άρθρο 9 του νόμου αυτού:

«1. Η σύμβαση καταναλωτικής πίστωσης καταρτίζεται εγγράφως. Άπαντες οι συμβαλλόμενοι λαμβάνουν τουλάχιστον ένα αντίτυπο της συμβάσεως, έγγραφο ή σε άλλο σταθερό μέσο, που να είναι προσβάσιμο στον καταναλωτή.

2. Πέραν των γενικών στοιχείων που μνημονεύονται στον αστικό κώδικα [...], η σύμβαση καταναλωτικής πίστωσης πρέπει να περιλαμβάνει τα ακόλουθα στοιχεία:

[...]

κ) το ποσό, τον αριθμό και την περιοδικότητα των δόσεων για την αποπληρωμή του κεφαλαίου, καθώς και τους τόκους και τα επιπλέον έξοδα και, ενδεχομένως, τη σειρά με την οποία θα επιμερισθούν οι δόσεις στα διάφορα τρέχοντα υπόλοιπα για τα οποία ισχύουν διαφορετικά χρεωστικά επιτόκια όσον αφορά την εξόφληση,

λ) σε περίπτωση τμηματικής εξοφλήσεως του κεφαλαίου συμβάσεως καταναλωτικής πίστωσης με σταθερή διάρκεια, το δικαίωμα του καταναλωτή να λαμβάνει κατόπιν αιτήσεως, δωρεάν και ανά πάσα στιγμή καθ' όλη τη διάρκεια ισχύος της συμβάσεως πιστώσεως, κατάσταση λογαριασμού με τη μορφή πίνακα χρεολυσίων, όπως διαλαμβάνεται στην παράγραφο 5.

[...]»

13 Το άρθρο 11, παράγραφος 1, του εν λόγω νόμου ορίζει ότι:

«Η χορηγηθείσα καταναλωτική πίστωση θεωρείται άτοκη και μη συνεπαγόμενη έξοδα σε περίπτωση κατά την οποία:

α) η σύμβαση καταναλωτικής πίστωσης δεν περιβάλλεται τον έγγραφο τύπο που προβλέπει το άρθρο 9, παράγραφος 1, και δεν περιλαμβάνει τα στοιχεία που απαιτούνται βάσει των άρθρων 9, παράγραφος 2, στοιχεία α έως κ, ρ και γ, και 10, παράγραφος 1,

β) η σύμβαση καταναλωτικής πίστωσης δεν μνημονεύει προσηκόντως το συνολικό ετήσιο πραγματικό επιτόκιο, κατά τρόπο επιζήμιο για τον καταναλωτή.»

14 Το άρθρο 40 του Občiansky zákonník (αστικού κώδικα) προβλέπει τα εξής:

«1. Η δικαιοπραξία είναι άκυρη αν δεν έχει περιβληθεί τον τύπο ο οποίος απαιτείται βάσει του νόμου ή της συμφωνίας των συμβαλλομένων μερών.

[...]

3. Δικαιοπραξία που περιβάλλεται τον έγγραφο τύπο είναι έγκυρη εφόσον φέρει την υπογραφή του συντάκτη της. Σε περίπτωση κατά την οποία δικαιοπραξία καταρτίστηκε από πλείονα πρόσωπα, δεν απαιτείται κατ' ανάγκη να εμφανίζεται η υπογραφή όλων των δικαιοπρακτούντων στο ίδιο έγγραφο, εκτός αν ο νόμος ορίζει άλλως. Η υπογραφή επιτρέπεται να αντικαθίσταται από ηλεκτρονικά μέσα οσάκις τούτο προβλέπεται από τα συναλλακτικά ήθη.

4. Η απαίτηση περί εγγράφου τύπου τηρείται οσάκις η δικαιοπραξία καταρτίζεται διά τηλεομοιοτυπίας, τηλεγραφήματος ή με ηλεκτρονικά μέσα που καθιστούν δυνατή την αποτύπωση σε υλικό φορέα του περιεχομένου της δικαιοπραξίας και τον προσδιορισμό του συντάκτη της. Η απαίτηση περί εγγράφου τύπου τηρείται πάντα οσάκις η δικαιοπραξία που καταρτίζεται με ηλεκτρονικά μέσα φέρει πιστοποιημένη ηλεκτρονική υπογραφή.

[...]»

- 15 Κατά το άρθρο 46, παράγραφος 2, του αστικού κώδικα:

«Η σύναψη συμβάσεως η οποία περιβάλλεται τον έγγραφο τύπο προϋποθέτει απλώς την ύπαρξη προσφοράς και αποδοχής εγγράφως. [...]»

- 16 Το άρθρο 273 του Obchodný zákonník (εμπορικού κώδικα) ορίζει τα εξής:

«1. Μέρος των όρων της συμβάσεως δύναται να καθορίζεται διά παραπομπής στους γενικούς συμβατικούς όρους της συμβάσεως τους οποίους έχουν καταρτίσει επαγγελματικές οργανώσεις ή οργανώσεις συμφερόντων, ή διά παραπομπής σε άλλους εμπορικούς όρους οι οποίοι είναι γνωστοί στα μέρη της προς σύναψη συμβάσεως ή επισυνάπτονται στην προσφορά.

[...]

3. Για τη σύναψη συμβάσεως είναι δυνατή η χρήση υποδείγματος συμβάσεως το οποίο χρησιμοποιείται στην εμπορική πρακτική.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 17 Στις 29 Ιουνίου 2011, η Home Credit Slovakia, ως δανείστρια, και η Κ. Βίρόνά, ως δανειολήπτρια, σύναψαν σύμβαση καταναλωτικής πίστωσης βάσει εντύπου υποδείγματος το οποίο περιείχε τετραγωνίδια που θα συμπληρώνονταν κατά τον χρόνο χορηγήσεως του δανείου.
- 18 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι τα τετραγωνίδια αυτά περιελάμβαναν στοιχεία που αφορούσαν, μεταξύ άλλων, τα προσωπικά στοιχεία της δανειολήπτριας, καθώς και την απασχόλησή της, περιλαμβανομένου του εισοδήματός της. Επιπλέον, διευκρινίζονταν τα στοιχεία που αφορούσαν την ίδια την πίστωση και τη διάθεση των κεφαλαίων, συγκεκριμένα δε, μεταξύ άλλων, το συνολικό ύψος της πιστώσεως και το συνολικό ποσό που όφειλε ο καταναλωτής, το ποσό των μηνιαίων δόσεων, ο αριθμός των μηνιαίων δόσεων και οι προθεσμίες καταβολής των δόσεων για την αποπληρωμή του δανείου, το χρεωστικό επιτόκιο και η προθεσμία αποπληρωμής της πιστώσεως, ήτοι 36 μήνες κατόπιν της χορηγήσεώς της. Δεδομένου ότι το συνολικό ετήσιο πραγματικό επιτόκιο υπολογιζόταν μεταξύ 35 % και 37,5 %, το ακριβές ύψος του θα καθοριζόταν κατόπιν της χορηγήσεως της πιστώσεως.
- 19 Δεδομένου ότι το συνολικό ποσό της επίμαχης πιστώσεως ανερχόταν στα 700 ευρώ, το συνολικό ποσό που όφειλε η δανειολήπτρια καθορίστηκε βάσει της συμβάσεως στα 1 087,56 ευρώ.
- 20 Επιπλέον, η σύμβαση αυτή προέβλεπε ότι το έγγραφο που φέρει τον τίτλο «Όροι της συμβάσεως δανείου της εταιρίας Home Credit Slovakia, a.s. – Χρηματικό δάνειο» (στο εξής: γενικοί όροι) αποτελούσε αναπόσπαστο μέρος της εν λόγω συμβάσεως.
- 21 Η σύμβαση πιστώσεως που καταρτίστηκε ως άνω υπεγράφη από τη Home Credit Slovakia και την Κ. Βίρόνά. Εξάλλου, κατά τη σύμβαση αυτή, η δανειολήπτρια βεβαίωνε, διά της υπογραφής της, ότι έλαβε τους γενικούς όρους και ότι έλαβε γνώση του περιεχομένου τους, ότι οι ρήτρες που περιέχονταν στους γενικούς όρους ήταν σαφείς και επαρκώς ακριβείς, καθώς και ότι συμφωνούσε να δεσμευθεί από τους εν λόγω γενικούς όρους.
- 22 Οι γενικοί όροι, πάντως, δεν υπεγράφησαν από τους συμβαλλομένους στη σύμβαση πιστώσεως.

- 23 Κατά τους γενικούς όρους αυτούς, ο δανειολήπτης δύναται, ανά πάσα στιγμή κατά τη διάρκεια ισχύος της συμβάσεως πιστώσεως, να ζητήσει να του χορηγηθεί δωρεάν κατάσταση λογαριασμού υπό τη μορφή πίνακα χρεολυσίων, μνημονεύουσα τις οφειλόμενες καταβολές και τα χρονικά διαστήματα και τους όρους καταβολής των ποσών αυτών, περιλαμβανομένου του επιμερισμού του ποσού κάθε δόσεως μεταξύ της εξοφλήσεως του κεφαλαίου, των τόκων και, ενδεχομένως, των πρόσθετων εξόδων.
- 24 Ωστόσο, στους εν λόγω γενικούς όρους δεν διευκρινιζόταν πώς ακριβώς θα επιμεριζόταν κάθε μηνιαία δόση που κατέβαλλε η δανειολήπτρια για την εξόφληση του δανείου όσον αφορά την αποπληρωμή των τόκων και την εξόφληση των εξόδων, αφενός, και την εξόφληση του κεφαλαίου, αφετέρου.
- 25 Αφού κατέβαλε δύο μηνιαίες δόσεις, η Κ. Βίρόνιά έπαυσε να εξοφλεί τη χορηγηθείσα πίστωση. Ως εκ τούτου, η Home Credit Slovakia αξίωσε την πρόωρη εξόφληση του συνολικού ποσού της πιστώσεως και κάλεσε την Κ. Βίρόνιά να εξοφλήσει το κεφάλαιο, τους τόκους υπερημερίας και τις ποινικές ρήτρες λόγω καθυστερήσεως ως προς την εξόφληση τις οποίες προέβλεπε η σύμβαση πιστώσεως.
- 26 Καθόσον η αξίωσή της δεν ικανοποιήθηκε, η Home Credit Slovakia άσκησε αγωγή ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου με αίτημα την εξόφληση της χρηματικής απαιτήσεώς της. Συναφώς, δεδομένου ότι το δικαστήριο αυτό διατηρεί επιφυλάξεις ως προς το κύρος της συμβάσεως πιστώσεως, καθόσον οι γενικοί όροι δεν είχαν υπογραφεί από τους συμβαλλομένους, εκτιμά ότι η επίλυση της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί εξαρτάται από την ερμηνεία της οδηγίας 2008/48.
- 27 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Okresný súd Dunajská Streda (πρωτοδικείο Dunajská Streda, Σλοβακία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα εξής προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχουν ο όρος “εγγράφως” και η φράση “επί άλλου σταθερού μέσου”, κατά το άρθρο 10, παράγραφος 1, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με το άρθρο 3, στοιχείο ιγ’, της οδηγίας 2008/48, την έννοια ότι αφορούν: όχι μόνον το κείμενο εγγράφου (νοούμενου ως έχοντος υλική υπόσταση, “hard copy”) που υπογράφεται από τα συμβαλλόμενα μέρη, το οποίο περιέχει τα στοιχεία (πληροφορίες) που απαιτούνται βάσει του άρθρου 10, παράγραφος 2, στοιχεία α’ ως κβ’, της οδηγίας αυτής, αλλά και κάθε άλλο έγγραφο στο οποίο παραπέμπει το κείμενο αυτό και το οποίο, βάσει του εθνικού δικαίου, αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της συμβάσεως (επί παραδείγματι έγγραφο που περιέχει “γενικούς όρους συμβάσεως”, “όρους δανείου”, “τιμολόγηση εξόδων”, “χρονοδιάγραμμα καταβολής δόσεων” και το οποίο έχει καταρτισθεί από τον δανειστή), μολονότι το έγγραφο αυτό δεν πληροί αυτό καθαυτό την απαίτηση περί “εγγράφου τύπου” κατά το οικείο εθνικό δίκαιο (επί παραδείγματι επειδή δεν υπεγράφη από τα συμβαλλόμενα μέρη);

2) Λαμβανομένης υπόψη της απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα:

Έχει το άρθρο 10, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2008/48, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με το άρθρο της 1, κατά το οποίο η οδηγία αποσκοπεί στην πλήρη εναρμόνιση στον τομέα τον οποίο διέπει, την έννοια ότι αντιβαίνει σε αυτό ρύθμιση ή εθνική πρακτική, κατά την οποία όλα τα στοιχεία που απαιτούνται βάσει του άρθρου 10, παράγραφος 2, στοιχεία α’ έως κβ’ πρέπει να περιέχονται σε έγγραφο το οποίο πληροί την απαίτηση περί “εγγράφου τύπου” κατά το δίκαιο του οικείου κράτους μέλους (δηλαδή, καταρχήν, σε έγγραφο υπογεγραμμένο από τα συμβαλλόμενα μέρη), ενώ δεν αναγνωρίζονται πλήρη έννομα αποτελέσματα σε σύμβαση καταναλωτικής πίστεως απλώς και μόνον επειδή μέρος των απαιτούμενων στοιχείων δεν περιέχεται στο υπογεγραμμένο έγγραφο, μολονότι τα στοιχεία αυτά (εν όλω ή εν μέρει) περιλαμβάνονται σε χωριστό έγγραφο (το οποίο περιέχει, επί παραδείγματι, “γενικούς όρους συμβάσεως”, “όρους δανείου”, “τιμολόγηση εξόδων”, “χρονοδιάγραμμα καταβολής δόσεων” και το οποίο έχει καταρτισθεί από τον δανειστή), σε περίπτωση κατά την οποία η ίδια η γραπτή σύμβαση παραπέμπει στο έγγραφο αυτό, πληρούνται οι προβλεπόμενες από το εθνικό δίκαιο προϋποθέσεις για την ενσωμάτωση του εγγράφου αυτού στη σύμβαση και η συναφθείσα κατά

τον τρόπο αυτό σύμβαση καταναλωτικής πίστωσης πληροί στο σύνολό της την απαίτηση περί συμβάσεως καταρτισθείσας “επί άλλου σταθερού μέσου” κατά την έννοια του άρθρου 10, παράγραφος 1, της οδηγίας;

3) Έχει το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο η', της οδηγίας 2008/48 την έννοια ότι οι πληροφορίες που απαιτεί η διάταξη αυτή (ακριβέστερα, η “περιοδικότητα των καταβολών”)

— πρέπει να διευκρινίζονται στις ρήτρες της συγκεκριμένης συμβάσεως [καταρχήν, με μνεία της ακριβούς ημερομηνίας (ημέρα, μήνας, έτος) λήξεως της προθεσμίας καταβολής των επιμέρους δόσεων για την αποπληρωμή του δανείου] ή

— αρκεί η σύμβαση να παραπέμπει με γενικό τρόπο σε αντικειμενικώς προσδιορίσιμα στοιχεία, από τα οποία είναι δυνατόν να συναχθούν οι πληροφορίες αυτές (παραδείγματος χάριν προβλέποντας ότι “οι μηνιαίες δόσεις πρέπει να καταβάλλονται έως τη 15η ημέρα κάθε ημερολογιακού μήνα”, ότι “η πρώτη δόση είναι καταβλητέα εντός προθεσμίας ενός μηνός από της υπογραφής της συμβάσεως και κάθε περαιτέρω δόση πρέπει να καταβάλλεται πάντα εντός ενός μηνός από την καταβολή της προηγούμενης δόσεως” ή κάνοντας χρήση άλλων παρεμφερών διατυπώσεων);

4) Εάν γίνει δεκτό ότι η ερμηνεία που εκτίθεται στη δεύτερη περίπτωση του τρίτου ερωτήματος είναι ορθή, έχει το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο η', της οδηγίας 2008/48 την έννοια ότι η πληροφορία που απαιτείται βάσει της διατάξεως αυτής (συγκεκριμένα δε η “περιοδικότητα των καταβολών”) μπορεί να περιέχεται και σε χωριστό έγγραφο, στο οποίο παραπέμπει η σύμβαση που πληροί την απαίτηση περί εγγράφου τύπου (κατά την έννοια του άρθρου 10, παράγραφος 1, της οδηγίας), πλην όμως το ίδιο το έγγραφο αυτό δεν υπόκειται στην απαίτηση αυτή (δηλαδή, καταρχήν, δεν απαιτείται κατ' ανάγκη να έχει υπογραφεί από τα συμβαλλόμενα μέρη· μπορεί, παραδείγματος χάριν, να πρόκειται για έγγραφο που περιέχει “γενικούς όρους συμβάσεως”, “όρους δανείου”, “τιμολόγηση εξόδων”, “χρονοδιάγραμμα καταβολής δόσεων” και το οποίο έχει καταρτισθεί από τον δανειστή);

5) Έχει το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο θ', ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με το στοιχείο η' [της ίδιας διατάξεως], της οδηγίας 2008/48, την έννοια

— ότι η σύμβαση πιστώσεως η οποία έχει σταθερή διάρκεια και βάσει της οποίας το κεφάλαιο αποπληρώνεται με την καταβολή δόσεων, δεν πρέπει κατ' ανάγκη, κατά τον χρόνο συνάψεώς της, να καθορίζει επακριβώς το μέρος κάθε δόσεως το οποίο προορίζεται για την αποπληρωμή του κεφαλαίου και εκείνο το οποίο προορίζεται για την καταβολή νομίμων τόκων και εξόδων (δηλαδή ότι το ακριβές χρονοδιάγραμμα καταβολής δόσεων/πίνακας χρεολυσίων δύναται να μην αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της συμβάσεως), αλλά ότι οι πληροφορίες αυτές μπορούν να περιέχονται σε χρονοδιάγραμμα καταβολής δόσεων/πίνακα χρεολυσίων που θα παράσχει ο δανειστής στον δανειολήπτη κατόπιν αιτήσεως του δευτέρου, ή

— ότι το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο η', της οδηγίας αυτής εγγυάται στον δανειολήπτη επιπλέον δικαίωμα να ζητεί, ανά πάσα στιγμή κατά τη διάρκεια ισχύος της συμβάσεως πιστώσεως, κατάσταση λογαριασμού έχουσα τη μορφή πίνακα χρεολυσίων, χωρίς όμως το δικαίωμα αυτό να απαλλάσσει το συμβαλλόμενα μέρη από την υποχρέωση να μνημονεύουν στην ίδια τη σύμβαση τον επιμερισμό των επιμέρους προβλεπόμενων δόσεων (οι οποίες, βάσει της συμβάσεως πιστώσεως, είναι πληρωτέες κατά τη διάρκεια ισχύος της) μεταξύ αποπληρωμής κεφαλαίου και καταβολής νομίμων τόκων και εξόδων, με τρόπο εξατομικευμένο για την εκάστοτε σύμβαση;

6) Εάν γίνει δεκτό ότι η ερμηνεία που εκτίθεται στην πρώτη περίπτωση του πέμπτου ερωτήματος είναι ορθή, εμπίπτει το ζήτημα αυτό στο πεδίο της πλήρους εναρμονίσεως η οποία επιδιώκεται με την οδηγία 2008/48, μολονότι, κατά το άρθρο 22, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής, κράτος μέλος

δεν δύναται να απαιτεί σύμβαση πιστώσεως να καθορίζει επακριβώς το μέρος κάθε δόσεως το οποίο προορίζεται για την αποπληρωμή του κεφαλαίου και εκείνο το οποίο προορίζεται για την καταβολή νομίμων τόκων και εξόδων/επιβαρύνσεων (δηλαδή ότι δεν δύναται να απαιτεί το ακριβές χρονοδιάγραμμα καταβολής δόσεων/πίνακας χρεολυσίων να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της συμβάσεως);

- 7) Έχουν οι διατάξεις του άρθρου 1 της οδηγίας 2008/48, κατά το οποίο η οδηγία επιδιώκει πλήρη εναρμόνιση στον τομέα τον οποίο διέπει, ή του άρθρου 23, κατά το οποίο οι κυρώσεις πρέπει να είναι αναλογικές, την έννοια ότι αντιβαίνει σε αυτές διάταξη εθνικού δικαίου βάσει της οποίας η έλλειψη της πλειονότητας των στοιχείων της συμβάσεως πιστώσεως που απαιτούνται από το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2008/48 συνεπάγεται ότι η χορηγηθείσα πίστωση θεωρείται άτοκη και μη συνεπαγόμενη έξοδα, οπότε ο δανειολήπτης οφείλει να εξοφλήσει στον δανειστή μόνο τα χρηματικά ποσά που του χορηγήθηκαν βάσει της συμβάσεως;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου και του δεύτερου ερωτήματος

- 28 Με το πρώτο και το δεύτερο ερώτημά του, τα οποία πρέπει να εξετασθούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν το άρθρο 10, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2008/48, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με το άρθρο 3, στοιχείο ιγ', της οδηγίας αυτής, έχει την έννοια ότι, πρώτον, άπαντα τα στοιχεία της συμβάσεως πιστώσεως που διαλαμβάνονται στο άρθρο 10, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας πρέπει να περιέχονται σε ενιαίο έγγραφο, ότι, δεύτερον, η καταρτισθείσα εγγράφως σύμβαση πιστώσεως πρέπει να υπογραφεί από τους συμβαλλομένους και ότι, τρίτον, η απαίτηση αυτή περί εφαρμογής αφορά άπαντα τα στοιχεία της συμβάσεως αυτής.
- 29 Υπενθυμίζεται συναφώς ότι, κατά το άρθρο 10, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2008/48, οι συμβάσεις πιστώσεως καταρτίζονται εγγράφως ή επί άλλου σταθερού μέσου.
- 30 Από κανένα στοιχείο της οδηγίας αυτής δεν προκύπτει, πάντως, ότι οι συμβάσεις πιστώσεως, τις οποίες αφορά η διάταξη αυτή, πρέπει να καταρτίζονται σε ενιαίο έγγραφο.
- 31 Όπως προκύπτει από το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2008/48, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με την αιτιολογική σκέψη 31 της οδηγίας αυτής, η απαίτηση, στην περίπτωση συμβάσεως πιστώσεως καταρτισθείσας εγγράφως ή επί άλλου σταθερού μέσου, περί σαφούς και ευσύνοπτου προσδιορισμού των στοιχείων που διαλαμβάνονται στη διάταξη αυτή είναι αναγκαία προκειμένου ο καταναλωτής να έχει τη δυνατότητα να λάβει γνώση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεών του.
- 32 Η απαίτηση αυτή συμβάλλει στην επίτευξη του σκοπού που επιδιώκεται με την οδηγία 2008/48 και ο οποίος συνίσταται, όσον αφορά την καταναλωτική πίστη, στην πλήρη και υποχρεωτική εναρμόνιση σε ορισμένους βασικούς τομείς, η οποία κρίνεται απαραίτητη προκειμένου να διασφαλισθεί υψηλό και ισοδύναμο επίπεδο προστασίας των συμφερόντων όλων των καταναλωτών εντός της Ένωσης και προκειμένου να καταστεί ευχερέστερη η ανάπτυξη εύρυθμης εσωτερικής αγοράς στον τομέα της καταναλωτικής πίστεως (βλ., σχετικώς, απόφαση της 21ης Απριλίου 2016, Radlinger και Radlingerová, C-377/14, EU:C:2016:283, σκέψη 61).
- 33 Μολονότι, λαμβανομένου υπόψη του σκοπού αυτού, δεν πρέπει κατ' ανάγκην να περιλαμβάνονται σε ενιαίο έγγραφο όλα τα στοιχεία που διαλαμβάνονται στο άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2008/48, επιβάλλεται, ωστόσο, να επισημανθεί ότι, λαμβανομένης υπόψη της παραγράφου 1 του άρθρου αυτού, όλα τα στοιχεία που απαριθμούνται στην εν λόγω παράγραφο 2 πρέπει να προσδιορίζονται εγγράφως ή επί άλλου σταθερού μέσου και να αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της συμβάσεως πιστώσεως.

- 34 Καθόσον τα στοιχεία που διαλαμβάνονται στο άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2008/48 πρέπει να προσδιορίζονται με τρόπο σαφή και ευσύνοπτο, απαιτείται, όπως επισήμανε κατ' ουσίαν η γενική εισαγγελέας στο σημείο 52 των προτάσεων της, η σύμβαση πιστώσεως να παραπέμπει σαφώς και επακριβώς στα άλλα έγγραφα ή τα άλλα σταθερά μέσα που περιέχουν τα στοιχεία αυτά, τα οποία παραδίδονται πράγματι στον καταναλωτή πριν από τη σύναψη της συμβάσεως, έτσι ώστε να του παρέχεται η δυνατότητα να λάβει όντως γνώση του συνόλου των υποχρεώσεων και των δικαιωμάτων του.
- 35 Πράγματι, όσον αφορά, ιδίως, τον ορισμό του «σταθερού μέσου», κατά το άρθρο 3, στοιχείο ιγ', της οδηγίας 2008/48, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι το μέσο αυτό πρέπει να διασφαλίζει στον καταναλωτή, κατά τρόπο ανάλογο με το έγγραφο, την κατοχή των οικείων πληροφοριών βάσει των οποίων του παρέχεται η δυνατότητα να προβάλει, εφόσον παραστεί ανάγκη, τα δικαιώματά του. Σημασία έχει, συναφώς, η δυνατότητα του καταναλωτή να αποθηκεύει τις πληροφορίες που απευθύνονται προσωπικά σε αυτόν, η διασφάλιση του αναλλοίωτου του περιεχομένου τους και η δυνατότητα προσβάσεως σε αυτές για προσηκόν χρονικό διάστημα, καθώς και η δυνατότητα αναπαραγωγής τους αυτών καθαυτών [βλ., σχετικώς, όσον αφορά την οδηγία 97/7/EΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Μαΐου 1997, για την προστασία των καταναλωτών κατά τις εξ αποστάσεως συμβάσεις (ΕΕ 1997, L 144, σ. 19), απόφαση της 5ης Ιουλίου 2012, Content Services, C-49/11, EU:C:2012:419, σκέψεις 42 έως 44].
- 36 Όσον αφορά, δεύτερον, το ζήτημα αν η σύμβαση πιστώσεως που καταρτίσθηκε εγγράφως πρέπει να υπογραφεί από τα συμβαλλόμενα μέρη σύμφωνα με τους όρους που προβλέπει το δίκαιο του οικείου κράτους μέλους, επισημαίνεται ότι το άρθρο 10, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2008/48 ουδόλως παραπέμπει στο εθνικό δίκαιο και ότι, ως εκ τούτου, οι έννοιες των όρων «εγγράφως» και «σταθερό μέσο», οι οποίες διαλαμβάνονται στη διάταξη αυτή, έχουν αυτοτελές περιεχόμενο. Η ερμηνεία τους δεν μπορεί να καθορισθεί από τις εθνικές διατάξεις περί του τύπου τον οποίο πρέπει να περιβληθούν οι συμβάσεις πιστώσεως.
- 37 Μολονότι η έννοια του «εγγράφως» δεν ορίζεται στην οδηγία αυτή, το εν λόγω νομοθέτημα προβλέπει, στο άρθρο του 3, στοιχείο ιγ', ότι με τον όρο «σταθερό μέσο» νοείται κάθε μέσο που παρέχει στον καταναλωτή τη δυνατότητα να αποθηκεύει πληροφορίες απευθυνόμενες προσωπικά σε αυτόν, κατά τρόπο προσπελάσιμο για μελλοντική αναδρομή επί χρονικό διάστημα επαρκές για τους σκοπούς που εξυπηρετούν οι πληροφορίες και το οποίο καθιστά δυνατή την ακριβή αναπαραγωγή των αποθηκευμένων πληροφοριών.
- 38 Από το ίδιο το γράμμα του άρθρου 10, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/48 προκύπτει ότι η έννοια του όρου «εγγράφως» παραπέμπει στο μέσο επί του οποίου έχει καταρτισθεί η σύμβαση πιστώσεως, χωρίς να απαιτείται η υπογραφή επί του μέσου αυτού. Τούτου δοθέντος, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, ακριβέστερα, αν αντιβαίνει στην οδηγία αυτή το ενδεχόμενο ένα κράτος μέλος να προβλέπει τέτοια απαίτηση στην εθνική νομοθεσία του.
- 39 Επιβάλλεται να υπομνησθεί συναφώς ότι, κατά το άρθρο 10, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2008/48, το άρθρο αυτό ισχύει με την επιφύλαξη τυχόν εθνικών κανόνων σχετικών με το κύρος της συνάψεως συμβάσεων πιστώσεων οι οποίοι είναι σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης.
- 40 Η απαίτηση περί υπογραφής εκ μέρους των συμβαλλομένων μερών εγγράφως καταρτισθείσας συμβάσεως πιστώσεως, την οποία προβλέπει, όπως προκύπτει, μεταξύ άλλων, από τη σκέψη 26 της παρούσας αποφάσεως, το επίμαχο στην υπόθεση της κύριας δίκης εθνικό δίκαιο ως προϋπόθεση κύρους της συμβάσεως, απορρέει από εθνικό κανόνα περί του κύρους της συνάψεως των συμβάσεων πιστώσεως, κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως της οδηγίας 2008/48.
- 41 Η απαίτηση αυτή, όμως, δεν αντιβαίνει ούτε στην οδηγία 2008/48, η οποία σκοπεύει, στον τομέα της καταναλωτικής πίστης, στην πλήρη και υποχρεωτική εναρμόνιση σε ορισμένους βασικούς τομείς, εναρμόνιση που κρίνεται απαραίτητη για να διασφαλισθεί υψηλό και ισοδύναμο επίπεδο προστασίας

των συμφερόντων όλων των καταναλωτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και για να διευκολυνθεί στον τομέα της καταναλωτικής πίστωσης η δημιουργία εσωτερικής αγοράς υπό συνθήκες εύρυθμης λειτουργίας (βλ., σχετικώς, αποφάσεις της 27ης Μαρτίου 2014, LCL Le Crédit Lyonnais, C-565/12, EU:C:2014:190, σκέψη 42, της 18ης Δεκεμβρίου 2014, CA Consumer Finance, C-449/13, EU:C:2014:2464, σκέψη 21, και της 21ης Απριλίου 2016, Radlinger και Radlingerová, C-377/14, EU:C:2016:283, σκέψη 61), ούτε στο δίκαιο της Ένωσης εν γένει.

- 42 Όσον αφορά, τρίτον, το ζήτημα αν αυτή η απαίτηση περί υπογραφής, την οποία προβλέπει η εθνική ρύθμιση, μπορεί να ισχύει για όλα τα στοιχεία τέτοιων συμβάσεων, επιβάλλεται η επισήμανση ότι η «σύμβαση πιστώσεως», κατά την έννοια του άρθρου 3, στοιχείο γ', της οδηγίας 2008/48, η οποία έχει καταρτισθεί, σύμφωνα με το άρθρο 10, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής, εγγράφως ή επί άλλου σταθερού μέσου, πρέπει να προσδιορίζει σαφώς και επακριβώς τα στοιχεία που διαλαμβάνονται στο άρθρο 10, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας.
- 43 Κατά συνέπεια, όπως επισήμανε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 35 των προτάσεών της, όλα τα στοιχεία αυτά πρέπει να περιλαμβάνονται υποχρεωτικώς σε μια τέτοια σύμβαση.
- 44 Υπό τις συνθήκες αυτές, σε περίπτωση κατά την οποία κράτος μέλος προβλέπει, βάσει της εθνικής νομοθεσίας του, ότι η απαίτηση περί υπογραφής ισχύει για όλα τα στοιχεία της σύμβασης αυτής, απαίτηση της οποίας η διακρίβωση απόκειται στο αιτούν δικαστήριο, η απαίτηση αυτή δεν αντιβαίνει ούτε στην οδηγία 2008/48 ούτε στο δίκαιο της Ένωσης εν γένει.
- 45 Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των προεκτεθέντων, στο πρώτο και στο δεύτερο υποβληθέν ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 10, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με το άρθρο 3, στοιχείο ιγ', της οδηγίας αυτής, έχει την έννοια ότι:
- η σύμβαση πιστώσεως δεν πρέπει κατ' ανάγκην να καταρτίζεται σε ενιαίο έγγραφο, πλην όμως άπαντα τα στοιχεία που διαλαμβάνονται στο άρθρο 10, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας πρέπει να καταρτίζονται εγγράφως ή επί άλλου σταθερού μέσου·
 - δεν αντιβαίνει στη διάταξη η εκ μέρους κράτους μέλους πρόβλεψη, κατά την εθνική νομοθεσία του, αφενός, ότι η εγγράφως καταρτιζόμενη σύμβαση πιστώσεως που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2008/48 πρέπει να υπογράφεται από τα συμβαλλόμενα μέρη και, αφετέρου, ότι η απαίτηση περί υπογραφής ισχύει για όλα τα στοιχεία της σύμβασης αυτής τα οποία διαλαμβάνονται στο άρθρο 10, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας.

Επί του τρίτου και του τετάρτου ερωτήματος

- 46 Με το τρίτο και το τέταρτο ερώτημά του, τα οποία πρέπει να εξετασθούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινισθεί, κατ' ουσίαν, αν το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο η', της οδηγίας 2008/48 έχει την έννοια ότι απαιτείται η σύμβαση πιστώσεως να προσδιορίζει κάθε καταβολή στην οποία πρέπει να προβεί ο καταναλωτής σε συγκεκριμένη ημερομηνία ή αν αρκεί προς τούτο γενική μνεία, στη σύμβαση, βάσει της οποίας να καθίσταται δυνατός ο προσδιορισμός των ημερομηνιών των καταβολών αυτών.
- 47 Υπενθυμίζεται συναφώς ότι, κατά τη διάταξη αυτή, η σύμβαση πιστώσεως πρέπει να προσδιορίζει, κατά τρόπο σαφή και ευσύνοπτο, το ποσό, τον αριθμό και την περιοδικότητα των καταβολών στις οποίες πρέπει να προβεί ο καταναλωτής, καθώς και, ενδεχομένως, τη σειρά με την οποία θα κατανεμηθούν οι δόσεις σε διάφορα τρέχοντα υπόλοιπα για τα οποία ισχύουν διαφορετικά χρεωστικά επιτόκια όσον αφορά την εξόφληση.

- 48 Όπως επισήμανε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 55 των προτάσεών της, σκοπός της εν λόγω διατάξεως είναι να διασφαλισθεί ότι ο καταναλωτής γνωρίζει την ημερομηνία κατά την οποία κάθε καταβολή στην οποία πρέπει να προβεί καθίσταται απαιτητή.
- 49 Κατά συνέπεια, εφόσον οι όροι της συμβάσεως αυτής καθιστούν δυνατό στον καταναλωτή να προσδιορίζει ευχερώς και μετά βεβαιότητας τις ημερομηνίες των καταβολών αυτών, ο σκοπός αυτός έχει επιτευχθεί.
- 50 Υπό τις συνθήκες αυτές, στο τρίτο και στο τέταρτο υποβληθέν ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο η', της οδηγίας 2008/48 έχει την έννοια ότι δεν απαιτείται η σύμβαση πιστώσεως να προσδιορίζει κάθε καταβολή στην οποία πρέπει να προβεί ο καταναλωτής μνημονεύοντας συγκεκριμένη ημερομηνία, εφόσον οι όροι της συμβάσεως αυτής καθιστούν δυνατό στον καταναλωτή να προσδιορίζει ευχερώς και μετά βεβαιότητας τις ημερομηνίες των καταβολών.

Επί του πέμπτου και του έκτου ερωτήματος

- 51 Με το πέμπτο και το έκτο ερώτημά του, τα οποία πρέπει να εξετασθούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινισθεί, κατ' ουσίαν, αν το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχεία η' και θ', της οδηγίας 2008/48 έχει την έννοια ότι η σύμβαση πιστώσεως η οποία έχει σταθερή διάρκεια και βάσει της οποίας το κεφάλαιο αποπληρώνεται με την καταβολή δόσεων πρέπει να καθορίζει επακριβώς, υπό τη μορφή πίνακα χρεολυσίων, το μέρος κάθε δόσεως το οποίο προορίζεται για την αποπληρωμή του κεφαλαίου και, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο ερώτημα αυτό, αν, λαμβανομένου υπόψη του άρθρου 22, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής, αντιβαίνει στις διατάξεις αυτές το ενδεχόμενο κράτος μέλος να επιβάλλει τέτοια υποχρέωση βάσει της εθνικής νομοθεσίας του.
- 52 Προκειμένου να δοθεί απάντηση στα ερωτήματα αυτά, επισημαίνεται ότι, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 47 της παρούσας αποφάσεως, το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο η', της οδηγίας αυτής προβλέπει ότι η σύμβαση πιστώσεως πρέπει να προσδιορίζει απλώς το ποσό, τον αριθμό και την περιοδικότητα των καταβολών στις οποίες πρέπει να προβεί ο καταναλωτής, καθώς και, ενδεχομένως, τη σειρά με την οποία θα κατανεμηθούν οι δόσεις σε διάφορα τρέχοντα υπόλοιπα για τα οποία ισχύουν διαφορετικά χρεωστικά επιτόκια όσον αφορά την εξόφληση.
- 53 Από το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο θ', και παράγραφος 3, της εν λόγω οδηγίας προκύπτει ότι ο δανειστής υποχρεούται να διαβιβάσει δωρεάν στον καταναλωτή κατάσταση λογαριασμού με τη μορφή πίνακα χρεολυσίων μόνον κατόπιν αιτήματος του δεύτερου το οποίο μπορεί να υποβληθεί οποτεδήποτε κατά τη διάρκεια ισχύος της συμβάσεως.
- 54 Λαμβανομένης υπόψη της σαφούς διατυπώσεως των διατάξεων αυτών, διαπιστώνεται ότι η οδηγία 2008/48 δεν προβλέπει την υποχρέωση να περιλαμβάνεται στη σύμβαση πιστώσεως τέτοια κατάσταση λογαριασμού έχουσα τη μορφή πίνακα χρεολυσίων.
- 55 Όσον αφορά τη δυνατότητα των κρατών μελών να προβλέπουν τέτοια υποχρέωση βάσει της εθνικής νομοθεσίας τους, επιβάλλεται η επισήμανση ότι, όσον αφορά τις συμβάσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2008/48, τα κράτη μέλη δεν δύνανται να επιβάλλουν στα συμβαλλόμενα μέρη υποχρεώσεις τις οποίες δεν προβλέπει η οδηγία αυτή εφόσον αυτή περιλαμβάνει εναρμονισμένες διατάξεις σχετικές με το ζήτημα που αφορούν οι υποχρεώσεις αυτές (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 12ης Ιουλίου 2012, SC-Volksbank România, C-602/10, EU:C:2012:443, σκέψεις 63 και 64).
- 56 Διαπιστώνεται, όμως, ότι το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής προβαίνει σε τέτοια εναρμόνιση όσον αφορά τα στοιχεία που πρέπει να περιλαμβάνονται υποχρεωτικώς στη σύμβαση πιστώσεως.

- 57 Βεβαίως, κατά το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο κα', της οδηγίας αυτής, η σύμβαση πιστώσεως πρέπει να μνημονεύει, κατά τρόπο σαφή και ευσύνοπτο, ενδεχομένως, τις λοιπές ρήτρες της συμβάσεως και τους λοιπούς συμβατικούς όρους. Ωστόσο, ο σκοπός της διατάξεως αυτής συνίσταται στην επιβολή υποχρεώσεως βάσει της οποίας στη σύμβαση που καταρτίζεται εγγράφως ή επί άλλου σταθερού μέσου πρέπει να περιλαμβάνεται κάθε ρήτρα και κάθε όρος που συνομολογήθηκε μεταξύ των συμβαλλομένων μερών στο πλαίσιο της σχετικής με την πίστωση συμβατικής σχέσεώς τους.
- 58 Η εν λόγω διάταξη δεν μπορεί, πάντως, να ερμηνευθεί ως έχουσα την έννοια ότι επιτρέπει στα κράτη μέλη να προβλέπουν, βάσει των εθνικών νομοθεσιών τους, την υποχρέωση να περιλαμβάνονται στη σύμβαση πιστώσεως άλλα στοιχεία πέραν αυτών που απαριθμούνται στο άρθρο 10, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας.
- 59 Ως εκ τούτου, στο πέμπτο και το έκτο υποβληθέν ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχεία η' και θ', της οδηγίας 2008/48 έχουν την έννοια ότι η σύμβαση πιστώσεως η οποία έχει σταθερή διάρκεια και βάσει της οποίας το κεφάλαιο αποπληρώνεται με την καταβολή δόσεων δεν απαιτείται να καθορίζει επακριβώς, υπό τη μορφή πίνακα χρεολυσίων, το μέρος κάθε δόσεως το οποίο προορίζεται για την αποπληρωμή του κεφαλαίου. Ενδεχόμενη επιβολή τέτοιας υποχρεώσεως, βάσει της εθνικής νομοθεσίας κράτους μέλους, αντιβαίνει στις διατάξεις αυτές, ερμηνευόμενες σε συνδυασμό με το άρθρο 22, παράγραφος 1, της οδηγίας.

Επί του εβδόμου ερωτήματος

- 60 Με το έβδομο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινισθεί, κατ' ουσίαν, αν το άρθρο 23 της οδηγίας 2008/48 έχει την έννοια ότι αντιβαίνει σε αυτό η εκ μέρους κράτους μέλους πρόβλεψη, κατά την εθνική νομοθεσία του, ότι, σε περίπτωση κατά την οποία σύμβαση πιστώσεως δεν μνημονεύει όλα τα απαιτούμενα, βάσει του άρθρου 10, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, στοιχεία, η σύμβαση αυτή θεωρείται άτοκη και μη συνεπαγόμενη έξοδα.
- 61 Καταρχάς, υπενθυμίζεται συναφώς ότι, κατά το άρθρο 23 της οδηγίας 2008/48, τα κράτη μέλη καθορίζουν το καθεστώς των εφαρμοστέων κυρώσεων σε περίπτωση παραβάσεων των θεσπιζόμενων βάσει της οδηγίας αυτής εθνικών διατάξεων και λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα προς διασφάλιση της εφαρμογής των διατάξεων αυτών.
- 62 Ωστόσο, από την αιτιολογική σκέψη 47 της εν λόγω οδηγίας προκύπτει ότι, μολονότι η επιλογή του εν λόγω καθεστώτος κυρώσεων καταλείπεται στη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών, οι κυρώσεις αυτές, όμως, πρέπει να είναι αποτελεσματικές, αναλογικού χαρακτήρα και αποτρεπτικές (βλ., σχετικώς, απόφαση της 27ης Μαρτίου 2014, LCL Le Crédit Lyonnais, C-565/12, EU:C:2014:190, σκέψη 43).
- 63 Το Δικαστήριο έχει, μεταξύ άλλων, αποφανθεί ότι η αυστηρότητα των κυρώσεων πρέπει να συνάδει προς τη σοβαρότητα των παραβάσεων τις οποίες αυτές κολάζουν, ιδίως διασφαλίζοντας όντως ένα αποτρεπτικό αποτέλεσμα, τηρουμένης παράλληλα της γενικής αρχής της αναλογικότητας (βλ. απόφαση της 27ης Μαρτίου 2014, LCL Le Crédit Lyonnais, C-565/12, EU:C:2014:190, σκέψη 45 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 64 Συναφώς, στην απόφαση της 27ης Μαρτίου 2014, LCL Le Crédit Lyonnais (C-565/12, EU:C:2014:190), το Δικαστήριο εξέτασε την τήρηση των ορίων αυτών που επιβάλλονται στο καθορισθέν εκ μέρους κράτους μέλους καθεστώς κυρώσεων, συγκεκριμένα δε όσον αφορά την κύρωση η οποία έγκειται στην, καταρχήν καθολική, έκπτωση του δανειστή από το δικαίωμα εισπράξεως τόκων σε περίπτωση παραβάσεως της, προβλεπόμενης στο άρθρο 8 της οδηγίας 2008/48, προσυμβατικής υποχρεώσεως του δανειστή περί διακριβώσεως της πιστοληπτικής ικανότητας του καταναλωτή.

- 65 Λαμβανομένης υπόψη της σπουδαιότητας του σκοπού της προστασίας του καταναλωτή, ο οποίος είναι συμφυής με την υποχρέωση του δανειστή να ελέγχει την πιστοληπτική ικανότητα του δανειολήπτη, το Δικαστήριο έκρινε ότι, αν η κύρωση για την έκπτωση από το δικαίωμα εισπράξεως τόκων αποδυναμωνόταν ή, απλούστατα, καθίστατο άνευ περιεχομένου, τούτο θα συνεπαγόταν κατ' ανάγκην ότι η κύρωση αυτή δεν θα είχε πράγματι αποτρεπτικό χαρακτήρα (βλ., σχετικώς, απόφαση της 27ης Μαρτίου 2014, LCL Le Crédit Lyonnais, C-565/12, EU:C:2014:190, σκέψεις 52 και 53).
- 66 Όσον αφορά την παράλειψη να μνημονευθούν σε σύμβαση πιστώσεως ορισμένα στοιχεία που αφορούν τους όρους εξοφλήσεως και τα σχετικά με την πίστωση αυτή έξοδα, το Δικαστήριο έχει επίσης αποφανθεί ότι, λαμβανομένου υπόψη του σκοπού της προστασίας των καταναλωτών, ο οποίος επιδιωκόταν με την οδηγία 87/102/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 1986, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών που διέπουν την καταναλωτική πίστη (ΕΕ 1987, L 42, σ. 48), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 98/7/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Φεβρουαρίου 1998 (ΕΕ 1998, L 101, σ. 17) (στο εξής: οδηγία 87/102), από τους επαχθείς πιστωτικούς όρους και για να του παρέχεται η δυνατότητα να λάβει πλήρως γνώση των όρων της μελλοντικής εκτελέσεως της συνομολογηθείσας συμβάσεως, κατά τη σύναψή της, το άρθρο 4 της εν λόγω οδηγίας, απαιτούσε να έχει στη διάθεσή του ο δανειολήπτης όλα τα στοιχεία που μπορούσαν να έχουν επίπτωση στο περιεχόμενο της δεσμεύσεώς του (βλ. απόφαση της 9ης Ιουλίου 2015, Bucura, C-348/14, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2015:447, σκέψη 57).
- 67 Ως εκ τούτου, κρίθηκε ότι η μνεία, στη σύμβαση πιστώσεως, του συνολικού ετήσιου πραγματικού επιτοκίου είχε ουσιώδη σημασία στο πλαίσιο της οδηγίας 87/102, ιδίως δε στο μέτρο που παρέχει στον καταναλωτή τη δυνατότητα να εκτιμήσει το περιεχόμενο της δεσμεύσεώς του (βλ., σχετικώς, διάταξη της 16ης Νοεμβρίου 2010, Pohotovost', C-76/10, EU:C:2010:685, σκέψεις 70 και 71).
- 68 Η οδηγία 87/102, όμως, ερμηνεύθηκε ως έχουσα την έννοια ότι παρέχει στο εθνικό δικαστήριο τη δυνατότητα να εφαρμόσει αυτεπαγγέλτως τις διατάξεις περί μεταφοράς του άρθρου 4 της οδηγίας αυτής στην εσωτερική έννομη τάξη, οι οποίες προβλέπουν ότι η παράλειψη μνείας του συνολικού ετήσιου πραγματικού επιτοκίου στο πλαίσιο συμβάσεως καταναλωτικής πίστεως έχει ως συνέπεια ότι η χορηγηθείσα πίστωση θεωρείται άτοκη και μη συνεπαγόμενη έξοδα (βλ., σχετικώς, διάταξη της 16ης Νοεμβρίου 2010, Pohotovost', C-76/10, EU:C:2010:685, σκέψη 76).
- 69 Με γνώμονα την προμνημονευθείσα στις σκέψεις 63 έως 68 της παρούσας αποφάσεως νομολογία, διαπιστώνεται ότι η εκ μέρους του δανειστή παράβαση υποχρεώσεως ουσιώδους σημασίας στο πλαίσιο της οδηγίας 2008/48 δύναται να επισύρει, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, την κύρωση της εκπτώσεως του δανειστή από το δικαίωμα εισπράξεως τόκων και εξόδων.
- 70 Τέτοια ουσιώδη σημασία έχει η υποχρέωση μνείας, στη σύμβαση πιστώσεως, στοιχείων όπως είναι ιδίως το συνολικό ετήσιο πραγματικό επιτόκιο, κατά το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ζ', της οδηγίας 2008/48, ο αριθμός και η περιοδικότητα των καταβολών, κατά το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο η', της οδηγίας αυτής, και, ενδεχομένως, η ύπαρξη συμβολαιογραφικών εξόδων και τυχόν απαιτούμενων εγγυήσεων και ασφαλειών, όπως προβλέπει το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχεία ιδ' και ιε', της εν λόγω οδηγίας.
- 71 Καθόσον η παράλειψη μνείας, στη σύμβαση πιστώσεως, των στοιχείων αυτών δύναται να θέσει εν αμφιβόλω τη δυνατότητα του καταναλωτή να εκτιμήσει το περιεχόμενο της δεσμεύσεώς του, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η προβλεπόμενη από την εθνική νομοθεσία κύρωση της εκπτώσεως του δανειστή από το δικαίωμά του εισπράξεως τόκων και εξόδων έχει αναλογικό χαρακτήρα, κατά την έννοια του άρθρου 23 της οδηγίας 2008/48 και της νομολογίας που υπομνήσθηκε στη σκέψη 63 της παρούσας αποφάσεως.

- 72 Δεν μπορεί, εντούτοις, να γίνει δεκτό ότι έχει αναλογικό χαρακτήρα η εφαρμογή, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία αυτή, τέτοιας κυρώσεως, η οποία έχει σοβαρές συνέπειες για τον δανειστή, σε περίπτωση κατά την οποία δεν μνημονεύθηκαν στοιχεία, μεταξύ αυτών που διαλαμβάνονται στο άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2008/48, τα οποία, ως εκ της φύσεώς τους, δεν δύναται να επηρεάσουν την ικανότητα του καταναλωτή να εκτιμήσει το περιεχόμενο της δεσμεύσεώς του, όπως είναι, μεταξύ άλλων, η ονομασία και η διεύθυνση της αρμόδιας εποπτικής αρχής, η οποία διαλαμβάνεται στο άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο κβ', της οδηγίας αυτής.
- 73 Υπό τις συνθήκες αυτές, στο έβδομο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 23 της οδηγίας 2008/48 έχει την έννοια ότι δεν αντιβαίνει στη διάταξη αυτή η εκ μέρους κράτους μέλους πρόβλεψη, κατά την εθνική νομοθεσία του, ότι, σε περίπτωση κατά την οποία σύμβαση πιστώσεως δεν μνημονεύει όλα τα απαιτούμενα, βάσει του άρθρου 10, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας, στοιχεία, η σύμβαση θεωρείται άτοκη και μη συνεπαγόμενη έξοδα, εφόσον πρόκειται για στοιχείο του οποίου η παράλειψη δύναται να θέσει εν αμφιβόλω τη δυνατότητα του καταναλωτή να εκτιμήσει το περιεχόμενο της δεσμεύσεώς του.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 74 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπíπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τρίτο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 10, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2008/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2008, για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης και την κατάργηση της οδηγίας 87/102/ΕΟΚ του Συμβουλίου, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με το άρθρο της 3, στοιχείο ιγ', έχει την έννοια ότι:
 - η σύμβαση πιστώσεως δεν πρέπει κατ' ανάγκην να καταρτίζεται σε ενιαίο έγγραφο, πλην όμως άπαντα τα στοιχεία που διαλαμβάνονται στο άρθρο 10, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας πρέπει να καταρτίζονται εγγράφως ή επί άλλου σταθερού μέσου·
 - δεν αντιβαίνει στη διάταξη αυτή η εκ μέρους κράτους μέλους πρόβλεψη, κατά την εθνική νομοθεσία του, αφενός, ότι η εγγράφως καταρτιζόμενη σύμβαση πιστώσεως που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2008/48 πρέπει να υπογράφεται από τα συμβαλλόμενα μέρη και, αφετέρου, ότι η απαίτηση περί υπογραφής ισχύει για όλα τα στοιχεία της συμβάσεως αυτής τα οποία διαλαμβάνονται στο άρθρο 10, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας.
- 2) Το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο η', της οδηγίας 2008/48 έχει την έννοια ότι δεν απαιτείται η σύμβαση πιστώσεως να προσδιορίζει κάθε καταβολή στην οποία πρέπει να προβεί ο καταναλωτής μνημονεύοντας συγκεκριμένη ημερομηνία, εφόσον οι όροι της συμβάσεως αυτής καθιστούν δυνατό στον καταναλωτή να προσδιορίζει ευχερώς και μετά βεβαιότητας τις ημερομηνίες των καταβολών.
- 3) Το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχεία η' και θ', της οδηγίας 2008/48 έχει την έννοια ότι η σύμβαση πιστώσεως η οποία έχει σταθερή διάρκεια και βάσει της οποίας το κεφάλαιο αποπληρώνεται με την καταβολή δόσεων δεν απαιτείται να καθορίζει επακριβώς, υπό την μορφή πίνακα χρεολυσίων, το μέρος κάθε δόσεως το οποίο προορίζεται για την

αποπληρωμή του κεφαλαίου. Ενδεχόμενη επιβολή τέτοιας υποχρέωσης, βάσει της εθνικής νομοθεσίας κράτους μέλους, αντιβαίνει στις διατάξεις αυτές, ερμηνευόμενες σε συνδυασμό με το άρθρο 22, παράγραφος 1, της οδηγίας.

- 4) Το άρθρο 23 της οδηγίας 2008/48 έχει την έννοια ότι δεν αντιβαίνει στη διάταξη αυτή η εκ μέρους κράτους μέλους πρόβλεψη, κατά την εθνική νομοθεσία του, ότι, σε περίπτωση κατά την οποία σύμβαση πιστώσεως δεν μνημονεύει όλα τα απαιτούμενα, βάσει του άρθρου 10, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας, στοιχεία, η σύμβαση θεωρείται άτοκη και μη συνεπαγόμενη έξοδα, εφόσον πρόκειται για στοιχείο του οποίου η παράλειψη δύναται να θέσει εν αμφιβόλω τη δυνατότητα του καταναλωτή να εκτιμήσει το περιεχόμενο της δεσμεύσεώς του.

(υπογραφές)